Anul IV. — Nr. 1 1 Septemvrie 1940

ÎNSEMNĂRI SOCIOLOGICE

Director: TRAIAN BRĂILEANU

CUPRINSUL

ARTICOLE

REDACŢIA şi ADMINISTRAŢIA:
BUCUREŞTI, strada Uranus 23 A

Tipografia „Imprimeria" S. A. R.

Apar de două ori pe lună

Abonamentul pentru 1 an . . . . . . Lei 150
Exemplarul . . . . „ 7

Fiecare număr va avea cel puţin 32 pagini
Manuscrisele nu se înapoiază

Inscris la Tribunalul Ilfov, Secţia I, Nr. 70/1940

ANUL IV. Nr. 1 1 Septemvrie 1940

Insemnări Sociologice

Director: TRAIAN BRĂILEANU

NAE IONESCU

La 15 Martie 1940, a murit profesorul Nae Ionescu, înainte de a fi împlinit vîrsta de cincizeci de ani.

Moartea lui, neașteptată și neverosimilă, pune încăodată problema dacă noi, Rominii, avem îndeajuns parte de oamenii excepțional dotați, pe cari ni-i dăruiește nația noastră. El vine să se adaoge la acea serie de bărbați ajunși in plină putere de creație, dar dispăruți inainte de a-și fi împlinit opera: Lambrior, Bogrea, Pirvan, Vîlsan, Matei Nicolau... pentru a nu vorbi de seria încă si mai lungă a poeților, romancierilor, nuveliștilor, secerați în pragul vieții creatoare sau în prestigioasă maturitate.

Afară de aceasta, cu dispariția lui Nae Ionescu se pune capăt uneia din cele mai originale, mai interesante și mai patetice existențe, din istoria intelectualității rominești. Căci regretatul profesor și ziarist, profesor de vocație și ziarist de rasă, a avut sentimentul *marei aventuri* și resursele de toate felurile pentru a o servi într'un chip impresionant. Intr'o societate, în care cei mai mulți trăiesc cvasivegetativ, pe linii mai mult etnografice și mai mult biologice, sau în care se trăiește mica și banala aventură exasperată a arivismului de toate nuanțele sau mai degrabă fără nuanțe, Nae Ionescu aducea setea interioară și nobilă a aventurii dramatice, organice, cu implicații metafizice, cu strălucire artistică și cu coerență religioasă. Poate numai un Panait Istrati, brăileanul cu care are și alte note comune dar mai multe diferențiale, a mai adus în peisagiul vieții noastre spirituale, această tulburătoare pasiune de aventură majoră, pe deasupra conformismelor, pe deasupra oboselilor, pe deasupra misticei caftanului. Născut într'o societate care păstrează încă, în parte și în adînc, structura patriarhală, după care omul nu-și construiește singur viața, Nae Ionescu a dat conaționalilor săi exemplul unei vieți de mare îndrăzneală și de stil personal. Iar celor cari il înlocuiesc pe Dumnezeu, morala, familia, prietenia și chiar neamul, cu rangul social, le-a dat un exemplu de o cerbicie dusă pînă la martiraj, pe care din nefericire aceștia nici nu-l pot pricepe.

Dealtfel, un astfel de om este greu de înțeles și, pentru cei ce nu l-au cunoscut foarte deaproape, trebuie să aștepte să-l cunoască foarte de departe, pentru a intelege ceva din autenticitatea și semnificația lui. Cînd timpul, care este cel mai bun silogism, va aduce sporul lui de înțelegere, se va lămuri mai usor

figura spirituală a unui astfel de singular trecător prin strania și sacra scenă a vieții. Pînă atunci, noi trebuie să ne mulțumim cu mult mai puțin.

Această greutate de a-l înțelege, vine mai cu seamă din varietatea resurselor lui spirituale și de viață. Avînd o inteligență ce constituia o permanentă surpriză și care în viață a fost însușirea, care i s'a apreciat cel mai mult, fiind ridicată la nivelul de „faculté maîtresse"; având un puternic sentiment al eului propriu, a cărui tărie era însă interiorizată pînă la maximum și cele mai adesea învăluită chiar în fluidități domoale și într'o surdină sau transfigurare, care uneori mergea pînă la umilință creștină; avînd dacă nu un optimism net, dar o mare credință în posibilitățile viitorului, credință care ținea de temperamentul lui, — era firesc, era fatal, să aibă o carieră spirituală și să deseneze o traectorie ca acelea, pe cari le-a reprezentat timp de două decenii.

Dar resursele și înclinațiile lui nu se opresc aici. Ca la toți oamenii de excepție, ele se afirmă și se diversifică într'un complex de antinomii, al căror joc tainic și număr covîrșitor au constituit potențialul său de viață. Putere logică, dialectică, și totuși un anume lirism de fond; filiații și vizări metafizice, și totuși apreciind viața de societate; un anume dogmatism de ultime rezerve, de mari certitudini, și totuși un relativism de o rară capacitate de mlădiere; tenacitate și subtilitate sau intransigență și abilitate tactică; îndrăzneală neobișnuită și modestie dusă uneori pînă la un tulburător anonimat; păgînism și ascetism, ceva de om de Renaștere și totuși ceva de cruciat; om de societate, uneori chiar de viață mondenă, și totuși simțind o singurătate ultimă, pe care credem că a încercat-o la răstimpuri; optimism și totuși o bună dispoziție care cîteodată se hrănea din melancolii; preocupat de viitor și totuși istoricist în chip organic și deliberat; universal ca om, fiind interesant și sugerînd adesea simpatii chiar în taberile cele mai adverse, și totuși autohtonizant; ceva nefixat de „neglijență" care e a vieții însăși și de formulă veșnic deschisă, și totuși posedînd anume stele polare; degajare dacă nu dispreț pentru erudiție, și totuși avînd o informație pătrunzătoare mai în toate domeniile; simțul momentului, dar nu „impresionist". liric dar contra oricărui melodramatism și „schwärmerei"; istoricist dar nu evoluționist; iubitor al preciziei, al faptului conturat și just depistat, și totuși antipozitivist; om de teorie, artist, și totuși avînd bucuria și aptitudinea organizării, a gospodăriei... iată numai o parte din aspectele, coardele și ecourile acestei personalități. Desigur, unele din aceste antinomii se pot reduce la unitate, altele își condiționează reciproc termenii și toate s'ar putea ierarhiza pînă la un punct. Dar enigma rămîne și aceasta era Nae Ionescu. Atîtea forțe diferite, unele contradictorii, nu formau o unitate existențială atât de organică și de strîns structurată dar în același timp suplă și degajată, decît prin arta de viață a purtătorului lor. Sunt oameni complicați, adeseori supărători de complicați, dar fără a fi deloc complexi. Și, oricît ar părea de ciudat,

sunt uneori chiar oameni complexi fără a fi complicaţi. Nae Ionescu era însă şi una şi alta. Şi aici e una din pricinile aerului şi haloului de mister şi de excelare ca exemplar uman, cari au caracterizat apariţia şi istoria lui. S'a abuzat de o vorbă celebră, spunîndu-se despre prea mulţi că şi-au pus talentul în operă şi geniul în viaţă. Afirmaţia aceasta e însă foarte potrivită pentru Nae Ionescu. Ce e mai însemnat într'un suflet, se arată, la unii oameni, în opera lor; la alţii, în viaţa lor — nu e la toţi la fel Şi mai sunt oameni, la cari opera însăşi face parte din viaţa lor cu acelaşi titlu ca alte manifestări ale acesteia. Pentru profesorul nostru, un prieten, o discuţie cu oarecine, o luptă, un articol, o prelegere, erau la fel de însemnate. Ceeace-l interesa era viaţa integrală, ca supremă aventură adusă ofrandă creşterii vieţii generale, şi nu se selecţiona pe el însuşi, ceeace implică întotdeauna oarecare artificialitate, pentru a se manifesta într'un anume fel, cum nu era în ansamblu. A primi un cunoscut, a aşeza cărţile în rafturile unei biblioteci, a face ordine la un „oficiu de librărie", a cerceta registrele şi ruajul unei mari instituţii oficiale, erau pentru Nae Ionescu fapte tot atât de importante ca şi a cunoaşe o carte de filosofie ori a stabili jaloanele unui studiu. Totul avea preţ pentru el doar prin echivalenţa de viaţă, de spirit, şi în această privinţă viaţa sa a avut un fel de egalitate, fără a fi fost niciodată egală cu aceea a oamenilor obişnuiţi. Peste complexitatea lui alcătuită din atîtea antinomii constituţionale, era deci şi un fel de curioasă omogeneitate, care imprima vrajă şi dinamism de viaţă în manifestări. Deaceea oricît ar încerca spiritele analitice să pună ordine definitivă şi să găsească sensuri complecte în această ţesătură sufletească dominată de acelaşi suflu al vieţii şi de un acelaşi înţeles al valorii în toate gesturile pe cari le făcea, credem că destinul lui Nae Ionescu s'ar vădi cel mai apropiat nu într'o expunere pur abstractă, ci într'o „viaţă", într'un roman, într'o istorie. N'ar avea nevoie de nicio romanţare şi de niciun element adăogat această „viaţă". Ar fi destul să arate adecuat ceeace a fost

Dar pînă atunci şi dacă se va ivi vreodată scriitorul, care să aibe dreptul să se apropie de viaţa lui Nae Ionescu, rămînem tot la procedeul mai modest, deşi nepotrivit, al desprinderii de sensuri. In această direcţie, fiecare va vedea altceva — şi va vedea parţial, unilateral. Documentul de viaţă în chestiune e atît de variat, încît vor exista note pentru preferinţele fiecăruia. Unii vor vedea în acest om un închinător al vieţii nefalsificate, mereu inedite, fatale, sancte chiar şi în păginităţile ei şi în fond nemuritoare. Alţii vor vorbi de omul, care-şi crea obstacole grele pentru a le învinge, ori pentru a lupta. Unii vor aminti de efortul de a se depăşi mereu pe sine în înţelesul de a trece la altceva, care să nu oprească viaţa pe loc ori să nu tolereze pauze funebre, alţii vor insista asupra rigorismului său logic. Unii se vor opri asupra „scepticului", alţii asupra „fanaticului". Unii vor vorbi de inovatorul, de iniţiatorul, de revoluţionarul spiritual, alţii despre păzitorul legii. Tot aşa se va putea vorbi rînd pe rînd de „dialec-

tica" lui, de „ironia" sa specifică, de felul atît de interesant de „disponibilitate" pe care l-a construit, de prietenul, de atitudinea față de problema morții și a vieții, de sinceritatea lui, de profesorul, pedagogul și agitatorul spiritual predestinat cari erau în el... și de o sumă de alte lucruri.

Intrucît ne privește, subliniem, din tot ce am arătat sau sugerat în treacăt, două trăsături.

Intîiu, ceeace am numi *viitorismul* lui. Pe Nae Ionescu îl interesa întotdeauna într'un mod superlativ felul cum poate să arate obrazul viitorului. Era la el o voluptate intelectuală de o rară acuitate în a adulmeca semnificațiile vieții, care are să vină pentru omenire și pentru neam. Și cînd prevedea ceva, cînd anticipa ceva, se transforma dela sine in inițiator și luptător pentru noua structura istorică ce va veni și care începuse chiar să se arate, indirect și discret, în lucruri, așa cum soarele își trimite lumina cu mult înainte de a apare el însuși la orizont. Acestui viitor i se dăruia Nae Ionescu atit în viața generală cît și in cea personală, cari dealtfel la el erau strins unite formînd adesea un singur act. Pentru a înțelege și a sluji mai direct și mai autentic viitorului, el spunea câteodată: „eu rup punțile cu trecutul". Și o făcea în adevăr, pînă la o limită pe care o vom vedea. Nu-și tolera nimic din ce ar fi putut să-i oprească avîntul sau să-i falsifice trăirea în funcție de timp. E aici o cauză pentru care nu s'a grăbit să scrie cărți, pentru care cartea îi apărea oarecum ca un ferpar de înmormîntare, pentru care nu făcea rezumate, nu lua note, nu oprea timpul și nu se fixa funebru cu ajutorl alfabetului ori al invenției lui Gutenberg. Mergea chiar pînă acolo, incît uneori recitea ceeace în ajun scrisese numai cu scopul de a se împrieteni mai mult cu o idee, de a-i prinde toată configurația, și apoi distrugea totul. Dar acest „viitorism" al lui Nae Ionescu avea un „pendant", după cu am spus: legătura organică, subconștientă în primul rînd, însă și doctrinară, cu trecutul. Nae Ionescu era doar un tradiționalist! Și încă unul dintre cei mai deciși, mai critici și mai lucizi, făcînd parte din categoria gînditorilor și militanților pentru tradiție, din istoria contimporană a societății romînești. Și tocmai de aceea viitorismul său era atît de substanțial și de integrat în lucruri, într'un destin în fond de ordin comunitar. De aceea a dat un tip de revoluționar fără elemente spectaculoase și romantice, dar căruia în esență greu i se poate găsi pereche In epoca modernă există un fel de revoluționarism epidemic. El este însă mai mult personalist și nu se interesează de trecut. E un sport orgolios sau prezumțios în vid istoric, care alteori își aliază bucuria distrugerii pentru distrugere. Nu așa era la profesorul nostru. „Tradiția" și „revoluția" nu erau opuse la el, deși modernii și chiar mulți sociologi le opun. Ci ele se confundau in elanul istoric. N'a fost la noi om care să fie mai obsedat de viitor, dar n'a fost altul care să blameze mai incisiv „pașoptismul" de atitudine, nu atît pașoptismul care a fost, ci acela care

este. Şi toate acestea fiindcă Nae Ionescu era făcut să servească devenirea istorică adevărată. A fost un servitor al istoriei.

Al doilea, subliniem o trăsătură care e pe deasupra istoriei. Am văzut că Nae Ionescu nu poate fi înţeles în afară de timp, de istorie. E la el o filosofie a timpului şi a istoriei, care a intrat în însăşi viaţa lui şi i-a determinat-o. Această filosofie ar fi interesant de stabilit şi în jurul ei s'ar putea reface în mare parte viaţa şi înţelege moima existenţei acestui om. Ceeace îl determina în chip obişnuit, dîndu-i dinamismul patetic de aventură în stare pură, precum şi implicaţii şi repercusiuni supraperscnale, era acest istoricism revoluţionar al său. Cu toate acestea, era în sufletul acestui semen al nostru, atît de puţin asemenea cu cei mai mulţi dintre noi, un strat sau o raţiune mai adîncă ori mai înaltă, un prund ultim şi tainic. Aceasta îl ridica deasupra tuturor relativităţilor şi, în cele din urmă, îl izbăvea chiar de marea lui obsesie: istoria. Poate că înainte de a închide ochii, la aceasta s'a gîndit. Şi poate că o parte din liniştea, pe care de atîtea ori a avut-o în mijlocul furtunilor, se datorează acestui ultim fond al lui, acestei viziuni de cea mai pură metafizică şi de acolo unde metafizica se uneşte cu religia... Nae Ionescu era un metafizician şi un credincios. Vedea viaţa desvoltîndu-se cu sete în timp. Ştia că timpul, şi anume timpul organic, e condiţia realizării vieţii şi că tot în timp e dată ecuaţia şi drama luptei de înînturire a omului. Dar mai ştia că, dincolo de aceasta, e o perfecţiune atemporală, care are esenţele şi voinţele ei, care, fiind pe deasupra condiţiilor timpului, e într'un fel statică şi veşnică, în aceiaşi măsură în care e şi vie. Ceva din Platon, ceva din Parmenide, cu multă culoare creştină şi cu multă precizare creştin-ortodoxă, ne-ar ajuta ca să înţeleem această intuiţie de ultim temeiu a lui Nae Ionescu, ce era la el idee dar şi substanţă vocaţională de cel mai mare reazem şi de cea mai mare discreţie Dacă pateticul vieţii lui e în legătură cu istoria, dacă pentru aceasta s'a născut şi tot pentru ea a murit, dar cea mai tăinuită a lui mîngîiere şi retragerea lui din urmă erau pe acest liman, pe această viziune a esenţelor şi desăvârşirilor fără naştere şi fără moarte, deci fără istorie... Până la un punct foarte înaintat, totul era pentru el devenire continuă, istorie, *panta rhei*. Insă dincolo de aceasta, era un vad de ultime înţelesuri şi un fel de albie fixă, la care se rapoartă toată istoria noastră. In lumea noastră, fixitatea e artificializare, e moarte, şi nimeni n'a simţit aceasta mai puternic decît Nae Ionescu. Dar în lumea cealaltă, lumea ultimelor coordonate, fixitatea e viaţă. In lumea noastră, perfecţiunea nu există şi ce se apropie de perfecţiune se apropie de moarte, fiindcă iese astfel din această lume. Dar dincolo, în lumea cea mai reală şi cea mai ideală totodată, perfecţiunea e maximul de trăire, e actul suprem. Acolo totul stă şi totuşi totul viază, acolo sunt esenţele şi luminile, faţă de care lumina din lumea noasră e ca noaptea faţă de ziuă.

Cum de va fi ajuns Nae Ionescu la această ancorare meta-

fizică, nu știm și nici nu e nevoie să știm toate. Dar cele două respirații ale lui, istoricismul și metafizicismul atemporal, îi completează în oarecare măsură fizionomia lăuntrică. Ele sunt ca două branhii spirituale și nu odată se vor fi susținut reciproc și îl vor fi ajutat să-și ducă, luptînd, viața pînă la capăt. In contemplația metazifică, găsea o supapă pentru amărăciunile din lumea noastră, pentru salvarea optimismului lui spiritualizat; iar în contemplația istorică, vedea semnele esențelor ultime, transcendentale, divine, cari se manifestă gradat și fragmentar în timp. Așa că, istoricism puternic, inspirat, pe un anume fond de eleatism, Heraclit unit cu Parmenide — luînd însă acești termeni într'un înțeles foarte general, mai mult ca sugestie pentru ce vrem să spunem — sintetizeaza o formulă de ideație și de viață, de care n'a fost străin profesorul Nae Ionescu. Dacă în primul caz și pentru ochii noștri mai mult empirici, a fost un servitor al istoriei, în al doilea caz și pentru intuițiile și presentimentele noastre mai adînci, a fost un servitor al metafizicei.

Iar în istorie, a văzut mai ales comunitateea etnică, neamul.

Și în metafizică, mai ales pe Dumnezeu.

Deci, in ceeace a avut mai bun, profesorul Nae Ionescu a fost un servitor al nației lui și al divinității. Poate fi un scop de viață mai înalt?

E adevărat, in felul acesta, s'a servit și pe el. Am văzut ce puternic sentiment al eului propriu avea Nae Ionescu. Cu inteligența lui extraordinară, dacă în sufletul lui n'ar fi fost în contact hotărîtor decît acest eu și această inteligență, purtătorul lor ar fi fost un om poate pierdut și poate demonic. Dar spiritele mari găsesc în însăși complexitatea lor elemente de salvare și mai ales ele cunosc și aplică în chip instinctiv o lege a compensației. Scot in evidență și instalează ca ideal acele elemente spirituale din sufletul lor și din cultura omenirii, cari le pot da o armonie, o economie creatoare și o utilitate vitală și istorică maximă. Mergînd pe calea aceasta, eul puternic al lui Nae Ionescu s'a aplicat în servirea din ce in ce mai intensă a unor realități obiective: viața generală și mai ales comunitatea etnică, și viața transcendentului și mai ales comunitatea bisericii. S'a salvat pe el salvînd pe alții și invers.

Ce au folosit societatea și cultura noastră din această jertfă, din această ardere și din această chimie de transfigurare personală, e ceeace va avea de stabilit în primul rînd istoria noastră viitoare. Lăsăm cu încredere să spună aceasta istoricul ce va veni, căci istoria e un sacerdoțiu și e adevărata magistratură. Noi cei de azi nu putem fi decît cronicari. Și ca modești cronicari, cari am luat parte la fapte, trebuie să spunem măcar atît:

Societatea romînească a avut întîia renaștere odată cu sfîrșitul secolului al 18-lea și începutul celui următor. Această renaștere a continuat și s'a consolidat pînă pe la sfîrșitul războiului mondial. Ea a avut un caracter cultural, politic și juridic. A doua renaștere romînească, a doua mare întorsătură a istoriei noastre,

a început acum aproximativ douăzeci de ani. Ea e mult mai adîncă și se va urma multă vreme. Caracterul ei este în primul rînd spiritual și metafizic. E vorba acum să fim noi înșine, să venim cu absolutul structurii etnice în felul de organizare a fenomenului vieții. S'a mai întîmplat, ceeace a fost o coincidență fericită, că paralel cu această maturizare a noastră ca popor, cu trecerea dela emanciparea politică și general culturală la emanciparea pur spirituală, să se afirme în cultura europeană o întoarcere la spiritualitate înaltă, la etnicism specific, la religie și la metafizică. In această conjonctură a spiritului european, era mai ușoară intrarea în noi înșine.

Dar despre aceste două aspecte, despre renașterea romînească adîncă și despre primenirea spiritului culturii europene, ceeace a format la noi conceptul de nouă spiritualitate despre care s'a discutat atît, au vorbit în primul rînd patru oameni. Vasile Pîrvan și Nae Ionescu, dintre cei plecați. Lucian Blaga și Nichifor Crainic, dintre cei în viață. Mai ales lor li se datorează esențialul în noua orientare a spiritului culturii romîne. Inainte ca Lucian Blaga să-și fi lansat fastuoasele lui trilogii, Nae Ionescu a lucrat direct, printr'un învățămînt oral, asupra conștiinței filosofice a tineretului nostru, producînd o elită gînditoare care avea să se manifeste curînd în publicistică și în crearea de opere. Cercul lui de activitate a fost restrîns ca suprafață, dar ecoul a fost cu atît mai mare. Astăzi chiar, e ușor de identificat la mulți tineri gînditori și autori un anume fel de a pune problemele și anume întorsături de frază, cari sunt ale fostului lor profesor. Activitatea la catedră a lui Nae Ionescu a produs chiar, într'un rînd, un fenomen, un curent, asemănător cu cel al lui Maiorescu sau al lui Pîrvan. Despre el se poate spune că a fost cel mai viu învățămînt filosofic de după războiu în țara noastră. Nimeni n'a informat despre ceeace e în adevăr nou, despre virtualitățile gîndirii filosofice actuale și nimeni nu a sugerat mai mult și mai pasionat decât el. Intre altele, l-au ajutat pe Nae Ionescu două calități pentru a îndeplini acest oficiu : o mare generozitate și o permanentă tinerețe de spirit. Acest om a dat, prin prelegeri, conferințe, articole sau discuții particulare, nenumărate motive și îndemnuri, cari s'au transformat adesea în lucrări sau în ambiții susținute de ascendență spirituală. Ii era tot una dacă era citat sau nu. Știa că nu el este sfîrșitul, după cum nu el este începutul și că spiritul e pretutindeni și n'are nevoie de certificatul de botez. Cele mai însemnate și mai personale gînduri și descoperiri ale lui, și le-a spus adesea nu numai fără nici-o disimulare, dar cu bucurie. Ce deosebire de cei cari își au parcă ideile numărate, cari își păstrează documentele în safeuri și cari, când intri în camera lor de lucru, dar fuga să-și acopere fișele! Iar tinerețea lui Nae Ionescu a constituit un adevărat miracol. Indrăzneala ingenuă a gîndului a păstrat-o pînă la urmă. S'a bucurat tot timpul de exercițiul ideii cu o încîntare de adolescent. N'a făcut niciodată caz de „generație", dar a vorbit cu

proprietate în numele unei alte generații a spiritului, isbutind să rămînă înaintea chiar a celor cari se născuseră după el. Desigur, n'au lipsit cîrtitorii. Aceia — mai ales dintre universitari — cari spuneau că la Nae Ionescu „nu se învață carte", cum au spus și despre Pîrvan și cum ar fi putut spune de atîtea ori despre Iorga. La profesorul în chestiune nu se învățau în adevăr anume manuale și niciun manual, dar se făcea ceva mai mult și mult mai mult: se desvolta pasiunea pentru probleme, se însușia o metodă, se năștea o ambiție, se dădea o orientare structurală, se creau oameni vii pentru viața duhului și uneori se ajungea chiar la formarea unei confrerii spirituale. Pentru aceasta din urmă, profesorul aducea un suflet de prieten devotat și de tovarăș „à toute épreuve". Studenții simțeau că profesorul joacă în fond un rol greu, deși cu multă îndemînare și voie bună, simțeau că li se dăruiește și că nu jonglează cu ideile, cum își închipuiau nerozii, ci că ele sunt totul pentru el, bucurie de viață, astăzi, putință de tragedie, mîine.

Profesorul Nae Ionescu a murit primăvara. Orizontul se limpezea, mugurii se deschideau, păsările cerului începeau să cînte imnuri. In același timp, în casa jumătate boerească, jumătate mănăstirească, de la Băneasa, se istovea un om, care n'a fost ca ceilalți, dar care a realizat atît de mult drama umană! A fost un contrast dureros.

Dar poate că această moarte în primăvară a fost și un simbol. Moartea e o nouă naștere. Una metafizică, dar și una istorică. Ideile profesorului, dinamismele lui, elevii lui, suferința lui, vor fructifica. Odată cu coborîrea lui în pămînt, nu s'a coborît numai un trup neînsuflețit, ci un germene de viață a fost pus, de un destin aspru, în solul culturii noastre.

Și totuși, ceeace putea face el însuși în chip direct nu o va mai putea face nimeni. Ajuns în partea din urmă a vieții, se gîndea la datoria de a-și consemna în chip definitiv ideile. Ceeace pînă atunci nu-i apăruse ca ceva justificat, acum, în fața inevitabilului, putea fi luat în considerație. Intocmise planul cărților lui, începuse tratatul de logică. Fără să mai vorbim de ce ar fi putut face în alte domenii. Posibilități pierdute. Nu e oare istoria romînilor în bună parte cimitirul posibilităților pierdute? Revolta n'are niciun sens în fața morții, fiindcă moartea e ceva metafizic și metafizicește toate sunt bune. Dar totul nu e metafizic în noi, chiar dacă este esențialul. Avem dreptul măcar să ne doară. Deaceea la această despărțire, un fost elev nu poate face altceva decât să localizeze propriile cuvinte, pe cari el însuși le-a spus la moartea lui Vasile Pîrvan: să-i fie țărîna ușoară, atît de ușoară, pe cît ne e nouă de mare durerea.

VASILE BANCILA

Principiul ordinei sociale

La întrebarea cum se înfăptuește „ordinea socială", teoreticienii au răspuns în cele mai diferite feluri. Unii susțin că această problemă nici nu trebue să ne preocupe, deoarece din ciocnirea „forțelor" se stabilește pretutindeni în natură, deci și în societate (care este doar un produs natural) un echilibru, o ordine [1]. La Vasile Conta putem citi expusă pe larg această teorie.

Alții susțin că pentru înfăptuirea și păstrarea ordinei sociale e nevoie de intervenția voinței lui Dumnezeu, alții iarăși că „legiuitorul" e în stare să organizeze în mod rațional societatea. Unii cred că oamenii pot fi convinși prin sfat și bună educație să se supună ordinei sociale, alții că numai sila și constrângerea îi poate îndupleca să asculte de legi. După loc și timp deci s'au enunțat diferite teorii și nu credem că în această materie s'ar mai putea născoci sau construi o teorie nouă. Nu numai atât. In cursul vremii oamenii au și experimentat cele mai diferite feluri de organizație socială, așa că istoria ne dă posibilitatea să studiem aceste „constituții" și să încercăm a descoperi cauzele ce le-au produs.

Chiar aceste încercări de explicare cauzală întîlnesc însă, dincolo de o anumită limită, mari dificultăți.

Sociologia năzuește, se înțelege, să descopere cauzele oricărei schimbări, în așa fel ca explicarea sociologică să se apropie cît mai mult de explicarea științifică întemeiată pe principiul cauzalității generale. Dar în toată străduința aceasta din „istorie" nu se poate înlătura *imprevizibilul*. „Istoria" e plină de exemple dovedind că o comunitate umană își schimbă structura (constituția) fără să fim în stare a atribui această schimbare unei cauze „naturale". E vorba aci de intervenția „omului mare", a reformatorului, care se ivește dintr'odată, pe neașteptate, dînd „istoriei" alt curs. Mai mult încă: *fiecare individ uman este un reformator*. Nașterea fiecărui individ (pe plan spiritual se înțelege) schimbă structura comunității în care se naște, astfel că „istoria" dacă ar vrea să explice mersul evenimentelor, ar trebui să înregistreze apariția și acțiunea oricărui *suflet*. Istoria ar trebui să cuprindă toate manifestările sufletelor umane din a căror înlănțuire (dialectică) se naște comunitatea. Aceste manifestări le putem prinde subt numirea generală de activitate artistică. Produsele artei pot fi clasificate după raportarea lor la viața comună, la scopurile urmărite de oameni prin cooperare.

Istoria ar trebui să înregistreze această activitate a sufletelor individuale; ea s'ar desface deci într'o serie de „biografii" legate însă întreolaltă și arătînd în nexul lor desfășurarea procesului dialectic, care reprezintă, în totalitatea sa, *istoria unei comunități*

1) Problema „Echilibrelor sociale" a fost desbătută pe larg în al XIII-lea Congres Internațional de Sociologie ținut la Paris în 1938.

umane. Fie că e vorba de religie, de politică, economie, literatură, muzică, etc., istoria are a face cu produse ale *artei umane* Toate *evenimentele istorice* sunt determinate în acest fel de apariția și activitatea „artiștilor".

Deterministii vor zice: chiar fiind așa, există totuși legi ale desfășurării acestei activități; artistul el însuși e legat de comunitatea în care se naște, el e produsul comunității și trebue să se supună *legilor sociale*.

Lămurit lucru: deterministii afirmă că comunitatea e *subiect*, iar individul *obiect*. Mai moderați sunt unii sociologi cari susțin că între societate și individ este un raport de interdependență, în felul că societatea influențează asupra individului, care, la rîndul său, influențează asupra societății. Și noi ne-am lăsat atrași odinioară de această teorie a „interdependenței", dar după multe ezitări și reflecții ne-am hotărît s'o părăsim în mod definitiv. Societatea este o *ordine* ce se stabilește între indivizi. Pentru a vorbi de o ordine, pentru a o cunoaște și explica, *ordinea trebue să devie obiectul unui subiect care a ieșit din acea ordine*. Adică, acea ordine-obiect, trebue să fie *fapta, produsul subiectului*. Putem explica deci societatea umană numai întrucît și în măsura ce-o putem *construi*, în măsura ce, prin activitatea noastră, îi dăm o altă structură, sau, pe scurt, *în măsura ce facem istorie*.

Momentul hotărîtor pentru individul uman este nașterea sa ca suflet, ca subiect, deci emanciparea sa de subt constrîngerea legilor biologice. Dar pentru rolul istoric ce-l va avea subiectul, important este să știm cînd și cum s'a săvîrșit emanciparea sa. El devine liber și-și poate desfășura activitatea sa „artistică", dar el se întîlnește cu necesitate cu alți subiecți liberi, cari toți creează și determină prin creațiunile lor mersul istoriei. Dacă pentru cooperarea acestor indivizi n'ar exista regule, dacă fiecare individ ar acționa numai după bunul său plac, ordinea s'ar preface în haos. Ajunsă la acest punct, sociologia își pierde busola. Neputînd nega libertatea subiectului, ea nu poate împăca această libertate cu existența unor legi sociale asimilate legilor naturale (mecanice). Sociologia oscilează astfel între cele mai diferite și opuse ipoteze, totdeauna cu tendința de a salva determinismul, deoarece părăsirea lui ar echivala cu renunțarea la pretenția de a fi „știință".

Noi zicem: dacă observația faptelor ne-ar arăta că nu există legi sociale, ar trebui să mărturisim fără înconjur că sociologia nu este știință. E mai frumos și cinstit să facem această mărturisire, decît să încercăm prin construcții meșteșugite și interpretări sofistice a apăra cu orice preț caracterul „științific" al sociologiei.

Acest spirit de obiectivitate și sinceritate științifică ne-a mînat să considerăm societatea ca operă creată de sufletele individuale, în măsură ce activitatea lor se înlănțue după normele unei noui ordine, *suprapusă ordinei sociale*.

Ceeace înseamnă că noi admitem posibilitatea ivirii haosului, cînd indivizii, devenind liberi, nu se supun unei noui ordine, ci consideră și ordinea socială, ca și pe cea biologică și cea fizică, supusă lor și dată lor spre stăpînire după bunul lor plac. In acest caz, „ceilalți indivizi" ar fi pentru *subiectul liber obiecte*, și în cel mai bun caz ființe (animale) supuse voinței sale. Observația sociologului *Thurnwald* [1]), că păstorii nomazi deprinși cu domesticirea și conducerea animalelor au fost cei dintîi organizatori sociali, conducători pricepuți de „turme umane", cuprinde un adevăr netăgăduit. Domesticirea animalelor implică o tehnică întemeiată pe cunoștințe psihologice. Călărețul trebue să cunoască atît psihologia calului în general cît și psihologia individuală a calului său. El trebue să cunoască bine *caracterul* calului său.

Stăpînirea omului asupra omului se întemeiază pe aceleași principii, numai că aci cunoștințele psihologice necesare se dobîndesc cu mult mai greu precum și stăpînirea poate fi păstrată numai în anumite condițiuni. *Aristotel* arată cu drept cuvînt că alta e dominațiunea șefului familiei asupra sclavilor și animalelor și alta asupra unor „ființe libere" cum sunt femeile și copiii. Un om nu *este* stăpîn asupra altor oameni *ci poate deveni stăpîn*, iar din stăpîn poate deveni supus cînd se întîlnește cu o voință mai puternică decît a sa. Individul uman își poate dobîndi libertatea față de ființe și oameni cu voință mai slabă, dar totuși el nu e liber și își pierde libertatea față de ființe cu voință mai puternică decît a sa. Ierarhia între voințele individuale, care stă la temelia organizației sociale, este în veșnică facere și prefacere. Aceste transformări neîncetate constituesc *istoria* comunităților omenești. Ascensiunea și căderea *stăpînilor*, lupta continuă pentru ocuparea unui loc cît se poate de înalt în ierarhia socială, complicarea tot mai mare a structurii sociale izvorîtă din complicarea raporturilor și legăturilor între indivizi pune știința socială explicativă (sociologia) înaintea unor probleme cît se poate de dificile și încurcate.

Aci *A. Comte* a avut dreptate: fără descoperirea unei legi generale sau a unui principiu conducător care să îngădue o ordonare a problemelor, explicarea fenomenelor sociale e cu neputință. Sociologia nu se poate constitui numai în temeiul observației faptelor diverse, căci în acest caz ea n'ar fi decît o înșiruire de cercetări fără cunoașterea adevăratei naturi a *obiectului* său. Această lipsă de determinare a obiectului îl face pe *Durkheim* să nege posibilitatea și necesitatea unei sociologii generale, iar *Leopold von Wiese* preface sociologia într'o cercetare a raporturilor interindividuale astfel că obiectul ei, societatea, devine un simplu nume menit să desemneze totalitatea acestor procese de asociere și disociere, de apropiere și distanțare. *L. v. Wiese* cade astfel într'un empirism tot atît de primejdios și sterp ca și dogmatismul raționalist al lui *Durkheim*. Dar „relaționismul" lui *Wiese* poate servi

1) *Richard Thurnwald*, Die menschliche Gesellschaft in ihren ethnosoziologischen Grundlagen I—V, Berlin und Leipzig 1931—1935.

ca punct de plecare pentru adîncirea cercetărilor, pentru descoperirea principiului generator al comunității umane. Relațiile interindividuale, asocierea și disocierea, lupta și cooperarea nu sunt procese haotice întimplătoare, ci sunt supuse unor norme, unor regule cari pot fi desprinse prin analiză psihologică. *Procesul dialectic* stă la originea comunității; el explică înlănțuirea și ierarhia conștiințelor individuale și tot el ne face să înțelegem în ce stă libertatea omului și puterea sa de a transforma comunitatea fie că se străduește a o desăvîrși fie că năzuește a o distruge.

Dar expunerile noastre nu trebue să ajungă la concluzii pesimiste. Există, se'nțelege, răul în lume; cine i-ar putea tăgădui existența, cînd doar și experiența zilnică și istoria ne dă exemple destule! Dar tot atît de vădît este că răul poate fi învins, poate fi eliminat *din toate „ordinele" existente.*

Răul anume nu poate izvorî decît din turburarea ordinei, iar restabilirea și păstrarea ordinei nu înseamnă altceva decît înlăturarea răului și crearea binelui. Dar trebue să dăm noțiunilor de *rău* și *bine* un înțeles definit; aceste noțiuni trebuesc puse în contact cu experiența spre a-și primi un conținut determinat. Ar fi nevoie de o tablă a „relelor", clasificate după „ordinele" la cari se raportează, pe cari le turbură. In ordinea fizico-chimică nu putem vorbi de „rău" decît în mod figurativ: o casă e rău făcută cînd se prăbușește; un scaun stă rău cînd se răstoarnă; un ceas merge rău cînd nu arată ora exactă. In ordinea biologică „relele" se înmulțesc și primejduesc ordinea, starea normală: lipsă de căldură și hrană, boale, răniri, moartea. In ordinea socială: crime, revoluții, războaie.

Nimeni nu poate tăgădui că oamenii caută să înlăture aceste „rele" și că știința le-a dat mijloace tot mai perfecționate pentru a le înlătura. Mai ales în ce privește ordinea fizico-chimică omul a înfăptuit progrese extraordinare. Fizicienii și chimiștii știu a construi cele mai complicate și ingenioase mecanisme cari funcționează cu o precizie desăvîrșită Mai dificile sunt problemele în biologie: aci medicii, umani și veterinari, apoi cultivatorii de plante, deși au realizat progrese frumoase, totuși mai au încă multe probleme de deslegat. Dar cele mai dificile probleme s'au ivit și se ivesc în ordinea socială. Și împotriva teoriilor curente, susținem că oamenii au căutat să înfăptuiască și să desăvirșească mai întîiu ordinea socială și mai în urmă au trecut la înfăptuirea celorlalte ordine — după tipul și asemănarea ordinei sociale.

Dar cercetarea trebue împinsă și mai departe. De unde, întrebăm noi, a luat omul modelul, *ideea*, pentru ordinea socială perfectă?

Cumpănind toate obiecțiunile posibile, credem că omul, oricît de genial reformator ar fi, nu poate construi imaginea unei ordine sociale perfecte fără a o fi experiat, și cu cît experiența sa a fost mai bogată și mai intensă cu atît *planul* său de *reformă* va fi mai clar și mai lesne acceptat de ceilalți oameni. Această expe-

relele sociale, față de orice tulburare a ordinei sociale și-l împinge la acțiune. Această experiență noi o numim morală, iar comunitatea *ideală* spre a cărei înfăptuire tinde reformatorul în temeiul experienței sale nu poate fi decît *comunitatea morală*, adică o comunitate în care „răul" e înlăturat, în care toți membrii comunității își găsesc fericirea deplină, fericire a cărei condiție fundamentală este *libertatea*.

Ordinea socială trebuește înfăptuită după chipul și asemănarea ordinei morale și *cu aceleași mijloace*. Reformatorul trebue să năzuiască a-i ridica pe semenii săi în sfera morală, în sfera libertății, conducîndu-i în opera de realizare și păstrare a ordinei sociale după norme morale.

Adevărata ordine însă domnește într'o comunitate de oameni liberi uniți prin *dragoste*. Noțiunea de dragoste trebue înțeleasă aci în toată adînca ei semnificație. Ea înseamnă pornirea firească a omului de a-și dobîndi un suflet nemuritor, de a căuta izvorul învierii sale sufletești. Decum își deschide simțurile în atingerea cu lumea, copilul se străduește a înțelege ființele ce-l înconjoară, caută a deslega gesturile lor și a pătrunde prin interpretarea acestor gesturi în sufletele lor. Legătura biologică între mamă și copil slăbește în măsură ce crește copilul, dar în acelaș timp se înoadă legătura sufletească, prin năzuința continuă de înțelegere reciprocă. Această pornire a copilului de a pătrunde în sufletul mamei și, în urmă, de a-i deschide mamei sufletul propriu, cum și pornirea mamei de a descoperi sufletul copilului din surîsul lui, din gesturile lui, din gîngăveala lui, vorbindu-i, mîngîindu-l, cîntîndu-i și desvăluindu-i astfel un suflet plin de dragoste gata să aducă orice jertfă pentru fericirea copilului, această pornire constitue punctul de plecare pentru închegarea comunității umane.

Expresia dragostei în raporturile cu mama, cu tatăl, cu frățiorii, cu ceilalți oameni se întipărește adînc în fiecare suflet omenesc și trezește imaginea unei comunități în care răul nu poate intra nici dăinui. Iar cînd ordinea e turburată prin intrarea răului, acea idee a ordinei perfecte, izvorîtă din dragoste, îl face pe om să dorească și să se străduiască a înfăptui din nou o comunitate lipsită de rele.

Această convingere am vrea să rămînă cetitorului acestor șire: că prin intensificarea dragostei, o comunitate omenească se poate apropia tot mai mult de *ideea comunității perfecte*.

Condiția este ca sufletele individuale să nu obosească nicicînd a căuta să atingă cel mai înalt grad de perfecțiune prin intrarea în comuniune cu suflete superioare, mai bogate, mai curate decît dînsele. Ințelegerea pentru astfel de suflete li se deschide prin contemplarea și studierea operelor marilor creatori: moraliști, poeți, pictori, sculptori, compozitori, savanți. Mergînd pe această cale sufletul omenesc se poate ridica pînă la înțelegerea ființei celei mai perfecte, a lui Dumnezeu care a creat Universul.

Să nu ne imaginăm însă că drumul spre perfecțiunea proprie și

spre desăvîrşirea comunităţii este uşor şi că e urmat de toţi oamenii, în toate locurile şi timpurile. *Socrate*, care a năzuit să le arate Atenienilor drumul spre înfăptuirea unei comunităţi morale, a fost otrăvit; *Platon*, era să-şi piardă viaţa şi a rămas neînţeles de contemporanii săi. Dumnezeu însuşi, coborînd din cer pentru a le vesti oamenilor că numai prin dragoste se pot mîntui şi învrednici de viaţa veşnică, a fost răstignit...

Războae, răscoale, omoruri, vicii de tot felul izvorîte din instinctele cele mai josnice, se pun în calea realizării binelui pe pămînt.

Născîndu-se şi trăind în astfel de timpuri şi între oameni degradaţi la treapta de sclavi şi neînstare să înţeleagă glasul ce-i cheamă spre libertate, *geniul* va îndura toate amărăciunile izolării şi singurătăţii, el va fi, „între larve, singurul piept ce simte" (Schiller). Dar greşit e sfatul ce-l dă *Nietzsche* „omului superior" [1]) de a evita piaţa publică, căci a sosit vremea ca omul superior, izolîndu-se de mulţime, să devie stăpîn. „Dumnezeu e mort: acuma noi vroim — ca să trăiască Supraomul", zice *Nietzsche*. Iată marea eroare a secolului XIX, a secolului individualismului lipsit de principiul dragostei şi comuniunii sufleteşti, plin de propovăduitori ai revoltei şi urii.

„Om superior, zicem noi, întoarce-te către mulţime, desvălue-i sufletul tău plin de dragoste şi milă pentru suferinţele ei, îndeamn'o să te urmeze pe drumul spre mîntuire şi fericirea eternă; spune-i că *Dumnezeu e viu*, atot bun şi iertător; şi dacă mulţimea te va prigoni şi ucide, să ştii că sîngele tău va vorbi peste veacuri şi va face iarăşi să răsară între oameni floarea dragostei şi a păcii".

Acesta e adevărul veşnic pe care ni l-a relevat Dumnezeu prin învăţătura şi jertfa supremă a Mîntuitorului nostru Isus Hristos.

Invăţătura creştină cuprinde toate principiile de bază ale comunităţii omeneşti. Toate „constituţiile" şi legile menite să asigure dăinuirea şi înaintarea spre perfecţiune a unei comunităţi omeneşti ar trebui să pornească dela principiile doctrinei creştine. Teoriile sociale, vechi şi noui, ne arată cum s'ar putea organiza o societate umană echilibrată şi funcţionînd ca un mecanism, ca o maşină. Dar ele uită că acest mecanism nu se poate închega, nu poate funcţiona fără o forţă care să-l pună şi să-l ţină în mişcare. Această forţă este dragostea, înlănţuirea sufletelor într'o comuniune cît mai desăvîrşită.

Pornind dela acest adevăr, experiat de noi dela naştere în sînul familiei şi cunoscut apoi în plină lumină prin învăţătura creştină, *ştiinţa*, în toate înfăţişările ei, îşi dobîndeşte un sens clar. Ea ne înlesneşte să pătrundem tot mai adînc în înţelegerea sufletelor semenilor noştri şi să descoperim tot mai mult ordinea

1) In „Aşa vorbit-a Zarathustra".

universală, planul după care Dumnezeu a creat Universul. Pusă în serviciul cunoaşterii lui Dumnezeu şi al înălţării omului către Dumnezeu, ştiinţa devine cea mai nobilă ocupaţiune umană; lipsită de acest scop şi pusă în slujba instinctelor animale, ea îl degradează pe om subt animalitate, îl izolează în sfera individuală şi-l aruncă în desnădejdea unei singurătăţi din care numai prăbuşirea în neant îl poate scăpa.

TRAIAN BRĂILEANU

Romînia şi Germania

Relaţiile lor în mijlocul veacului al XIX-lea

Un proces de închegare a poporului german, despărţit prin vechi tradiţii medievale, strigoi ale unei vremi apuse, s'a împlinit sub ochii noştri în ultimii ani, mai ales prin unirea Austriei cu Reichul. Ca naţionalişti, ca Romîni, a căror unitate s'a împlinit numai datorită izbîndei acestei idei naţionale, nu putem decît să ne bucurăm. La Dunărea de Sus şi la Dunărea de Jos s'au încheiat încet, peste veacuri de luptă, două procese de unitate, cam în acelaş timp; unirii Principatelor Romîne, unirii celei mici dela 1859 i-a urmat peste cîţiva ani unitatea germană a lui Bismarck, fără Austria. Unirii noastre complete i-a urmat unitatea germană de astăzi. Basinul de sus al Dunării se sprijină cu toată viaţa sa economică pe Germania, basinul de jos pe Romînia.

Aceste două organisme care stăpînesc cea mai mare arteră fluvială a Europei, se completează şi au interese comune. Interesele acestea nu sînt numai de ordin economic. Oricine vede interesul politic al Germaniei ca linia Dunării să fie sprijinită pe o Romînie puternică, o ţară care ocupă între Rusia, peninsula Balcanică şi Europa Centrală una din poziţiile strategice cele mai importante ale continentului, o barieră împotriva Asiei. Poporul romîn este cel mai numeros dintre popoarele din Sud-Est, teritoriul său este cel mai important din punct de vedere economic. Pe această triplă situaţie predominantă a poporului romîn în Sud-Estul Europei, cea numerică, cea economică şi cea strategică, trebue să se intemeieze în viitor relaţiile acestei părţi a continentului cu Germania Mare. Bismarck întrevăzuse adevărul cînd a sprijinit influenţa germană în Romînia mică a lui Carol I.

Este adevărat că, pînă la sfîrşitul războiului celui mare, în calea acestei apropieri a stat Imperiul Habsburgic, care juca el pentru Germania rolul de bastion al Occidentului şi de apărător al Dunării. Ori care ar fi anume declaraţii interesate ale momen-

tului, azi interesele bine înțelese ale Germaniei s'au schimbat. Orice pretenție de restaurare a Ungariei mari, care ar putea în via nădejdea restaurării Habsburgilor, nu este în interesul Germaniei de azi unită cu Austria

Am făcut într'un studiu istoric aceste considerații asupra politicii actuale, pentrucă se pot desprinde din istorie pagini care le luminează cu un sens deosebit, arătînd că nu e vorba de o politică trecătoare, ci de lucruri cari s'au copt de aproape un veac.

In 1848 o imensă și tînără nădejde cuprinsese lumea. Se credea că a venit ceasul ca toate rămășițele întunecate ale Evului Mediu să se dărîme, ca popoarele asuprite să se facă toate libere pe pămîntul lor. La Frankfurt am Main se adunase un parlament al Germaniei întregite; reprezentanții Prusiei, Saxoniei, Bavariei și ai tuturor statelor germane, alături chiar de ai Austriei, proclamaseră solemn unitatea națională a întregei Germanii într'un singur stat și peste interesele vechilor dinastii, patrioții idealiști vedeau înfăptuită unitatea neamului. Desamăgirea trebuia să vie în curînd și numai nădejdea, că așa ceva se poate, a fost rezultatul parlamentului din Frankfurt. Romantismul politic dela 1848 avea și unele străfulgerări profetice, pe lîngă lipsa lui de realism și de înțelegere a psichologiei raselor.

Tot atunci, la București, la Iași și la Blaj se stringeau Românii în acea revoluție romînească dela 1848, curînd înnăbușită de ocupația armatelor turcești și rusești. Intre revoluția germană și cea romînească au fost legături. Ion Maiorescu, tatăl lui Titu Maiorescu, a fost trimis la Frankfurt de către guvernul provizoriu din București, ca să arate parlamentului german interesele comune ale celor două mișcări. Memoriul înaintat ministerului german în Noembrie 1848 de I. Maiorescu atrăgea atenția oamenilor de stat ai Germaniei noui asupra primejdiei panslaviste: „Eu nu cred nici pe departe în realizarea panslavismului sub forma unui stat unic și nedespărțit; cît pentru aceasta, popoarele slave sînt prea despărțite între sine prin datine, limbă, literatură și religie... Este însă realizarea panslavismului cu putință și probabilă în formă de state confederate sau în formă de o alianță, legătuință de stat. Pericolul ce se naște de aci pentru Germania este învederat, dacă mai vîrtos vom lua aminte cît de profunde rădăcini a prins ura asupra Germaniei în toate semințiile slavice. Nevoia impune Germaniei datoria de a se gîndi la mijloacele prin care să poată a sta în contra pornirilor panslave și a înlătura pericolul ce o amenință; mijloacele acestea să îmbie ele de ce s'a îmbiat și până acum, dar Germania nu le-a pus în lucrare. Ea nu și-a prețuit importantele sale interese în Sud-Estul Europei nici odată. Ea le-a părăsit într'un mod ce nu se poate excuza, aceasta se recunoscu și se și mustră cu amărăciune de către cei mai eminenți bărbați de stat ai Germaniei în toți timpii". Interesul Germaniei în Sud-Estul Europei, este, după părerea lui Ion Maiorescu la 1848, sprijinirea mișcării naționa-

liste a Romînilor. In Sud-Estul Europei, zice acest profesor ardelean, există două popoare neslave, pe cari politica germană poate să se sprijine: Romînii şi Maghiarii.

„Ce se atinge mai întîi de Ungaria, nu se poate nega că elementul maghiaric în acest regat nu este mai nicăeri compact de ajuns, astfel că, consolidîndu-se odată înlăuntru într'un mod durabil, să-şi poată urma neîmpiedicat a sa misiune. Din contră, Romanii orientali, între graniţele vechii Dacii: Dunărea, Nistru şi Tisa, fac populaţia principală foarte precumpănitoare, căci Romînii stau astăzi în Dacia nouă milioane contra două milioane trei sute de mii Maghiari, Sîrbi şi Germani, şi ce se ţine de ambele principate danubiene, poporul este exclusiv romînesc". Numai după unitatea Romînilor, statul lor s'ar putea împăca cu Ungaria, rămasă stat pur naţional. (Memoriul lui I. Maiorescu, publicat de Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, Bucureşti, 1889, p. 132 şi urm.).

Intr'o scrisoare adresată lui Robert Blum, comisarul parlamentului german din Frankfurt la Viena, Ion Maiorescu scrie: „Nu există alt mijloc de a neutraliza primejdia, (panslavismului) decît întemeierea unui stat liber romînesc la Dunărea de jos, aliarea acestui Stat Ungariei şi apropierea amîndurora de Germania. O Romînie puternică, aliată cu Ungaria şi sprijinită pe Germania deoparte şi o Grecie mai puternică de altă parte sunt unicele chezăşii ale păcii şi libertăţii în Europa". (Scrisoarea lui I. Maiorescu din 13 Noembrie 1848, Frankfurt pe Main, publicată de L. Brügel în revista „Der Kampf", reprodusă în ziarul „Curentul", 14 Aprilie 1929).

Ceiace e un fapt de cel mai mare interes e că ideile lui I. Maiorescu găsiră un ecou în parlamentul din Frankfurt. Aceste idei nu păreau atunci stranii şi inoportune în Germania, ci dimpotrivă fură îmbrăţişate cu multă căldură de unii din membrii parlamentului şi chiar ai guvernului. Astfel din rapoartele agentului romîn aflăm despre interpelarea adresată la 16 Octombrie 1848 de către deputatul Förster din Hünfeld care spune: „Nici o naţiune n'are interese aşa de mari ca naţiunea germană de a nu lăsa să cadă aceste principate sub puterea Rusiei. Un imperiu romanic spre miază-zi, legat fireşte de Germania, are tot aceiaşi înaltă însemnătate ca cel maghiar, ba încă şi mai înaltă. De aceia îmi iau voe să pun această întrebare ministerului: Ce măsuri a luat ministerul de a opri inundarea principatelor de trupe ruseşti şi de a apăra drepturile lor?"

La întrebarea deputatului Förster, precum şi la altă interpelare ţinută în aceiaşi termeni a deputatului Schulz, ministrul afacerilor străine al Germaniei răspunde: „Am onoare a răspunde înaltei adunări că importanţa principatelor dunărene pentru Germania a fost recunoscută de minister în toată întinderea ei şi că ministerul cunoaşte lămurit că o mare parte a viitorului principatelor atîrnă de o măsurată influenţă a Germaniei şi că prin

urmare ministerul este pătruns de necesitatea de a cîştiga acolo, cît se va putea mai curînd, elementului german importanţa cea mai determinată. Dar în altă adunare va recunoaşte că asemenea preliminarii urmează a se face într'un mod răspunzător scopului. De aceia ministerul s'a pus în relaţiuni directe cu bărbaţii cari au cunoştinţe despre starea principatelor dela Dunăre, ca împreună cu ei să se consulteze despre modul cel mai nimerit de a înnoda relaţiuni diplomatice cu aceste principate". Cine erau „bărbaţii cari au cunoştinţe întinse despre starea principatelor dela Dunăre"? E greu de spus, probabil că este vorba de anume diplomaţi germani dela Poartă.

Parlamentul din Frankfurt, în urma acestei discuţii votează o moţiune, din care cităm: „Luînd în consideraţie că aici nu se lucrează mai puţin decît la destuparea vechilor drumuri ale comerţului şi ale emigraţiei germane (săseşti) şi despre asigurarea relaţiunilor intime cu Orientul, prin împingerea înapoi a exorbitaţiilor Rusiei ce cresc ameninţînd, luînd în consideraţie că acestei misiuni ce urmează poziţiei Germaniei îi vine în ajutor ridicarea Romîniei pentru libertate şi că violenta asuprire a acestei ridicări (Revoluţia dela 1848) îndoeşte trebuinţa protecţiunii", se hotărăşte constituirea unui comitet special pentru studierea problemei dunărene. De observat că moţiunea face apel la vechile amintiri istorice ale drumului de expansiune comercială a Saşilor spre Sud-Estul Europei, legînd aceste fapte istorice cu nevoile prezentului. Comitetul constituit decide la 3 Noembrie 1848: „Germania are să urmeze o politică puternică la Dunăre şi această politică sperăm că poate intra şi va lucra cu atît mai tare şi mai făcătoare de bine, cu cît Germania n'are să reprezinte în Răsărit decît cauza dreptăţii, civilizaţiei şi a libertăţii. Aceste mare interese de viaţă vor fi recunoscute în timpul său şi pentru principatele romîne".

Ion Maiorescu comunică naţionaliştilor romîni, cei mai mulţi exilaţi pe atunci la Paris, în Turcia şi în alte părţi, aceste hotărîri din Germania. Dar printre Romîni se ridicară temeri că influenţa germană ar putea să însemne dorinţe de cucerire. Uriaşul imperiu german care se desemna atunci întîia oară ca un viitor stat unitar trezea îngrijorări şi Turcilor, suveranii noştri de atunci. Maiorescu scrie din Viena în Decembrie 1848 exilaţilor romîni că aceste temeri sînt neîntemeiate, caracterul imperiului german fiind curat naţional. „Frica aceasta va ţine la Turci numai pînă ce vor citi constituţia Germaniei dela Frankfurt, în care se află acest pasaj: „Nici o ţară care nu este germană, adică al cărei popor nu este german, nu se va putea încorpora niciodată cu nici un stat german". (Aceste relaţii se găsesc deasemenea la Ion Ghica, lucrare citată, p. 146—151 şi 160).

Se ştie cum egoismul caselor domnitoare germane, în special al Habsburgilor, au zădărnicit visurile de unitate ale parlamentului german dela Frankfurt, care fu în cele din urmă dizolvat.

Revoluţia romînească a fost deasemenea fără izbîndă. De o parte şi de alta mari nădejdi de viitor au rămas sădite în suflete.

Unitatea Germaniei urma să se facă de către Prusia, cu armele, nu de către idealistul parlament democrat dela Frankfurt am Main.

Şi iarăşi, la 1856 în momentul crizei ce urmă după Războiul Crimeii, cînd se pune problema unirii principatelor, găsim o intervenţie germană în favoarea Romîniei. Regele Prusiei Frederic Wilhelm IV scrie ambasadorului său la Constantinopol, von Richthofen: „Consider principatele romîne ca un popor capabil să se desvolte în mod admirabil. De aceia marile puteri să fie de acord cu noi pentru soluţionarea integrală a problemei... De aceia trebue ca Prusia să proclame acest adevăr fără teamă şi cu sentimentul onoarei. In ceiace priveşte faptul, dacă principatele urmează să rămînă două state separate sau un singur stat, răspund: Prusia, în modul cel mai categoric, lucrează pentru unirea principatelor. M'aş bucura dacă această soluţie ar fi adoptată de toţi. Este, după cum ştii, o condiţie sine qua non. Friederic Wilhelm".

In răspunsul lui Richthofen se arată însă că cele mai multe puteri sînt împotriva unirii complete: „Cam asta ar fi poziţiunea majorităţii puterilor faţă de problema principatelor. Interesele lor proprii stau pe primul plan al preocupărilor. Singură Majestatea Voastră are o părere deosebită în această privinţă, părere care corespunde atît naturii relaţiunilor noastre cu principatele, cît şi intereselor noastre de a sprijini propăşirea celor două ţări". (Rapoarte reproduse de St. Tătărescu, *Contribuţiuni germane la Unirea Principatelor*, Bucureşti, 1938, p. 61—63).

Se ştie că unirea principatelor romîne nu se putu îndeplini din cauza egoismului marilor puteri, decît prin alegerea îndoită a lui Cuza Vodă, împotriva voinţii lor. In această privinţă numai Prusia făcea o excepţie.

Nu vom urmări aci relaţiile romîno-germane în anii următori, ani de consolidare şi de împlinire ale idealurilor naţionale. E însă foarte interesant să observăm cum, în clipa cînd abia se iviseră germenii unităţii germane şi a celei romîneşti, cînd aceste unităţi care erau departe de a fi realităţi solide, îndată, dela început, ca o necesitate de prim plan se naşte ideia unei apropieri. Este o dovadă că această apropiere era şi este o necesitate organică a Europei.

P. P. PANAITESCU

Intre ecumenicitate și rațiune de stat

In anul mîntuirii 787 se adunau în sobor, în cetatea Niceei, Părinții bisericii lui Hristos din toată lumea, spre a da legătură nedezlegată neamului creștinesc cel spart de noi eresuri și slăbit de vechi greșeli.

Adunarea aceasta, de la 787, s'a numit, se numește și se va numi — cât va fi neam creștinesc sub soare — *Sobor Ecumenic;* al șaptelea sobor ecumenic.

Hotărîrile soborului ecumenic nu pot fi schimbate, nu pot fi stricate de vreo altă *autoritate.* Căci Ortodoxia nu cunoaște autoritate peste autoritatea Duhului Sfînt, sub a căruia povățuire s'a hotărît în ecumenicele soboare. Duhul Sfînt, care vede peste culmea veacului, povățuește la hotărîri ce poartă pecetea vremelniciei. Deaceia, creștin cu frica lui Dumnezeu, ori teolog cu mintea toată n'a cuteza, niciodnd, a spune că hotărîrile soboarelor ecumenice pot fi, cumva, abrogate.

Dar hotărîrile soboarelor nu prea sînt cunoscute astăzi. Pentru care pricină se simte adeseori nevoia de a hotărî în trebile bisericești după criterii nevalabile în viața Bisericii.

Iată, spre pildă, intrată iarăși în actualitate chestiunea *botezului ovreilor.* Chestiunea aceasta, după cum vom vedea, e foarte veche.

La noi, vădindu-se năvala ovreilor spre cristelniță, pentru pricini care n'au înrudire cu setea mîntuirii sufletului, s'a simțit — pe bună dreptate — nevoia de a pune stavilă acestei năvale. Domnul ministru al Cultelor a alcătuit, pentru aceia, o decizie care oprește, *pentru înalte rațiuni de Stat,* botezul ovreilor.

Bine ar fi fost dacă domnul ministru al Cultelor s'ar fi referit la hotărîrile Soboarelor; dacă ar fi venit cu o decizie prin care biserica noastră romînească să fie chemată la respectarea hotărîrilor Soboarelor, în chestiunea botezului ovreilor. Fiindcă, iată, Soborul VII Ecumenic, cel de la anul 787, a adus hotărîre limpede cu privire la botezul ovreilor. Hotărîrea aceasta spune:

„Deoarece unii, rătăcindu-se de la religia ovreilor, credeau că vor amăgi pe Hristos Dumnezeul nostru, prefăcîndu-se a fi creștini, dar în ascuns lepădîndu-se de El și în taină serbînd Sîmbăta, făcînd și altele ovreești; hotărîm ca aceștia să nu se primească nici la împărtășanie, nici la rugăciune, nici în biserică, ci arătat să fie că sînt ovrei după a lor credință și copiii lor să nu se boteze; nici să cumpere sau să-și cîștige robi". (Canonul 8, Sinodul VII Ecumenic).

Iată, dar, că și în veacul VIII erau ovrei cari se creștinau nu din convingere, ci pentru alte socoteli. Pe toți aceștia, *dovediți că nu participă la comunitatea de dragoste și de jertfă a creștinilor,* ci au legături cu cei de un sînge și de o credință cu ei, Biserica *îi aruncă afară;* pe ei și pe fiii lor, — interzicîndu-le și dreptul de a-și lua robi. (Astăzi, în casele ovreilor, robesc tinere

fete de țărani Romîni; numai fete de Romîni). Iată cum hotărîrile Soboarelor își dovedesc veșnica lor actualitate.

Astăzi, cînd după *legea privitoare la starea juridică a ovreilor,* deși ovreiul care se botează nu-și schimbă, prin acest fapt, calitatea de *evreu,* însă *cel născut din ovreiu botezat este Romîn de sînge,* se cuvine ca Biserica să ia măsuri. In ce sens?

Interdicția botezului „pentru înalte rațiuni de stat" e o glumă. Biserica e *corabie a mîntuirii.* Cea dintii îndatorire a ei este mîntuirea celor naufragiați pe marea vieții. A interzice Bisericii să boteze, însemnează a-i interzce să mai mîntuiască; botezul fiind poarta mîntuirii. Că *nu este mîntuire în afară de Biserică.* Rațiuni de Stat? Nu. Pentru rațiuni de Stat nu se poate interzice Sfînta Liturghie. Căci Statul care declară Liturghia și Evanghelia lui Hristos subversive, și-a semnat, în același timp, actul de deces.

Unii oameni ai bisericii pot fi totuși făcuți să-și vină în fire. Ei trebuesc constrînși să aplice hotărîrile Soboarelor. Rușinea — din necredință și necinste — a botezului de ovrei să înceteze. Există în București un preot care a botezat pîn'acum cîteva sute de ovrei. In trei zile de la cererea ovreiului, se și anunța la gazetă fericita trecere. Un astfel de inconștient trebue judecat.

După hotărîrile Soboarelor — care cred în putința convertirii — cel ce vroia să se boteze trebuia să cerșească, ani de zile. mîntuirea. Faptele lui, dovedeau cinstea, ori necinstea vrerii. Cam 3 ani de zile trebuia să zăbovească în prima grupă a catehumenilor *(grupa auditorilor),* cari puteau asculta la biserică cetirea Sfintei Scripturi. Apoi alți 3 ani sta în grupa a doua (grupa rugătorilor), cari aveau dreptul să se roage și după cetirea Evangheliei, rămînînd la slujbă numai pînă la vremea în care diaconul spune cuvintele: *Cei chemați ieșiți...* In biserică, locul lor era locul penitenților de gradul II (tinda, nartex-ul). In astfel de condițiuni, primirea în *corabie* nu mai este un păcat. Căci atîția ani de cerșire, mereu sub control, vorbesc de la sine. Dar în condițiunile acestea, botezul ovreilor e făcut aproape imposibil.

Cu ovreii biserica lui Hristos niciodată n'a făcut casă. Nu găsesc necesar să arăt aci pricinele. Găsesc necesar să arăt numai *hotărîrile Soboarelor cu privire la frățietatea noastră cu ovreii:*

„Nici unul din cei ce se numără în tagma clericală, nici mireanul, să nu mănînce azimele de la ludei; nici să se împrietenească cu ei; nici să-i cheme la boale și doctorii de la dînșii să primească; nicidecum să se scalde în băi cu aceștia. Iară de ar îndrăzni careva să facă unele ca acestea, de va fi cleric, să se caterisească; iară de va fi mirean, să se afurisească". (Canonul 11 al Soborului VI Ecumenic).

In situația aceasta, mai poate fi, oare nevoe de legi de apărare, justificate cu obișnuitele „înalte rațiuni de Stat"?

G. RACOVEANU

Legea ca instrument de guvernare

Secolul al nouăsprezecelea s'a caracterizat printr'o stabilitate remarcabilă în toate domeniile vieţii sociale. Liberalismul nu a fost numai o formulă de revendicări politice şi economice, ci şi o anumită atitudine spirituală faţă de lumea înconjurătoare, atitudine ce s'a răsfrînt asupra întregului complex social. In domeniul economic, iniţiativa particulară, vag îngrădită de dispoziţiuni legale, a asigurat timp de un secol resursele de traiu ale indivizilor precum şi ale popoarelor.

Interesul general era satisfăcut prin liberul joc al activităţilor particulare. Iniţiativa particulară, limitată fiind numai la satisfacerea interesului individual, promova şi interesul general.

Individul cu interesele lui, era motorul dinam al vieţii sociale, considerată ca o rezultantă a activităţilor particulare.

Cit timp viaţa socială s'a desfăşurat normal cu o astfel de concepţie şi se putea face faţă intereselor individuale, legea intervenea numai pentru a îngrădi activităţile particulare ca să înlesnească coordonarea lor.

Ea avea un rol negativ, de a interzice tot ce era exces al activităţii individuale şi care putea să împieteze asupra armoniei intereselor particulare. Legea îndeplinea astfel o funcţiune de jandarm, de gardian al activităţii paşnice individuale. Viaţa socială se bazează pe această împletire de activităţi particulare.

In acest sistem, legea putea totul, era totul. Prestigiul ei era imens. Ea era instrumentul principal de guvernare. De aici interesul şi lupta ca acest instrument de guvernare să nu aparţină decît naţiunii.

Parlamentul considerat ca reprezentînd în mic naţiunea şi avînd ca principală funcţiune edictarea legilor, dobîndeşte un ascendent important asupra puterii executive şi a celei judecătoreşti.

Mai bine de un secol legea şi-a păstrat aproape intact prestigiul în întreaga Europă.

In viaţa popoarelor au intervenit transformări radicale şi s'au ivit probleme cari nu mai pot fi rezolvate prin măsuri legislative. Franţa, din acest punct de vedere, ne oferă un exemplu clasic. Ea a căutat din răsputeri să facă faţă, cu ajutorul legilor, nouilor împrejurări în viaţa ei socială.

Intervenţiile de această natură au fost atît de multiple şi variate, încît n'a rămas domeniu al vieţii particulare în care legiuitorul să nu fi încercat o reglementare oarecare. Principiul clasic „laissez faire, laissez passer" ce a domnit mai bine de un secol a fost părăsit cu desăvîrşire în Franţa în ultimii douăzeci de ani. Dar mai mult!

Intervenţiile legislative din Franţa au şi un caracter revoluţionar faţă de sistemul juridic al codului lui Napoleon. Un mare

autor francez, Georges Ripert, deși un adept al inovațiilor în dreptul privat, analizînd nouile reforme în cartea lui devenită clasică „Le régime démocratique et le droit civil moderne“, Paris 1936, recomandă și dînsul o oarecare domolire a năzuințelor de a „reforma“ totul, atrăgînd atenția asupra primejdiilor ce ar rezulta din acest procedeu folosit fără nici o limită. Iată ce spune acest autor în concluziile operei sale: „Nu există fără îndoială, în practică niciun mijloc de a împiedeca Parlamentul și azi chiar Guvernul însuși, de a schimba după bunul său plac regulele fundamentale ale dreptului nostru civil. Ar trebui însă cel puțin ca aceste modificări să nu fie precedate și urmate de ansamblul laudelor juriștilor cari descriu evoluția dreptului privat. Dacă democrația vrea un drept nou, să i se spună cel puțin primejdia de a rupe cu tradiția, de a neglija preceptele morale, de a distruge drepturi respectate, de a viola ordinea contractuală, de a impune reparațiuni fără măsură, de a dezarma toate forțele și de a ajuta toate slăbiciunile“ (pg. 450—451).

Iată strigătul de alarmă al unui jurist așa zis „progresist“ în fața reformelor cari n'au nici un sfîrșit. Și cu toate aceste inovații juridice cu caracter revoluționar, pe cari nu le găsim încă introduse în altă țară Franța nu a putut schimba nimic prin legi și nici nu a putut să rezolve problemele grele ce s'au ivit în viața ei socială.

Care-i explicația neputinței măsurilor legislative? N'au fost legile bune? N'au fost ele bine aplicate?

O lege e bună sau rea, nu numai în raport cu idealul pe care-l urmărește, ci și în raport cu posibilitățile de înfăptuire a scopului ce și l-a propus. O lege poate să aibă nimbul perfecțiunii din punct de vedere al redactării technice și al scopurilor urmărite, și cu toate acestea să nu poată rezolva problemele cărora trebue să le facă față.

Esențialul pentru o măsură legislativă este rodnicia ei. Așa după cum un medicament este apreciat nu după gust, miros sau culoare, ci după puterea de vindecare a boalei, la fel și o lege trebue apreciată după rodnicia ei în rezolvarea problemelor ivite în viața socială.

Atît timp cît legii nu i s'a cerut prea mult, ea a corespuns încrederii ce i s'a acordat. Cînd însă s'a încercat să se rezolve orice pe această cale, a ieșit la iveală nu numai neputința legii, ci și primejdia ce implică acest procedeu.

Veacul al douăzecilea a ridicat probleme mult mai grele ce nu puteau fi rezolvate prin inițiativa particulară sau pe cale administrativă. Astfel, problema materiilor prime, a producției și alimentării, a muncii, cea a romînizării vieții sociale, a ridicării satelor la un nivel social mai înalt, a organizării politice a națiunii, ca și toate problemele de ordine morală au devenit probleme vitale pentru existența unei națiuni și nu mai puteau fi lăsate în seama inițiativei particulare. Trebuia în aceste cazuri

să intervie Statul, ceeace nu a întîrziat să se întîmple. Mijlocul folósit însă pentru rezolvarea acestor probleme n'a fost rodnic. Legea nu mai putea face aici nimic, sau aproape nimic. Poți prin lege să interzici fabricarea unor produse sau să reglementezi producția într'un mod oarecare. Aparatul de stat îți ajunge ca să poți face acest lucru. Nu poți însă spori producția printr'un ordin sau printr'o reglementare legislativă oricît de ingenioasă ar fi ea. Problema muncii era ușor și ea de rezolvat și ajungeau dispozițiile legii într'o epocă cînd raporturile dintre patroni și muncitori comportau o reglementare sumară și un caracter de prohibire. Azi cînd aceste raporturi au devenit complexe nu numai din cauza pretențiilor muncitorilor, ci mai ales din pricină că problema muncii a intrat în strînsă legătură cu alte probleme, ca cea a producției, a repartizării și a consumării bunurilor, cari la rîndul lor au devenit și ele mai dependente de atîtea alte probleme, legea în acest caz nu mai poate face decît foarte puțin.

Problema ridicării satelor preocupă în mod deosebit mai ales țările agricole. La noi această chestiune a devenit o problemă de Stat. Oamenii noștri politici au încercat să-i dea o rezolvare. Ne-au dat și o lege, bună din punct de vedere al scopului urmărit ca și al redactării ei technice, insuficientă însă din punct de vedere al posibilităților de înfăptuire a scopului ce și l-a propus. Ridicarea satelor cere un efort cu mult mai mare decît acela pe care-l poate da aparatul administrativ sau puterea miraculoasă a unei legi. Și astfel, în fața greutăților prea mari, legea serviciului social a trebuit să renunțe la frumosul ei ideal.

Romînizarea vieții sociale cere și alte mijloace decît cele pur legislative. Nu ajunge să spui că de azi înainte industria și comerțul vor fi romînești. Poți înlătura din serviciile publice pe jidani prin lege, pentrucă aceasta este o operație pe care aparatul administrativ o poate efectua, nu poți însă înfăptui acelaș lucru în domeniul vieții economice unde legea poate face mai puțin. Romînizarea vieții sociale însă nu se poate face fără *romînizarea sufletului românesc*. Problema jidovească trebue rezolvată întîiu în conștiința și sufletul Romînilor. Fără o iudaizare a sufletului nostru și fără coruperea clasei conducătoare romînești prin arginții lui Iuda, azi n'am fi avut o problemă jidovească. Fără regăsirea sufletului romînesc în toată puritatea lui etnică, rezolvarea integrală a problemei jidovești va mai dura încă mult timp.

Lupta acerbă dintre State a dat un sens și mai tragic problemelor de mai sus. Se pare că în istorie nu mai pot rămîne decît națiunile cari știu ce vreau și mai ales știu să vreie.

Mîine națiunea nu va mai fi definită după comunitatea de tradiție, obiceiuri și limbă, ci după hotărîrea ei sălbatecă de a-și împlini destinul. Neamurile compuse din masse amorfe de indivizi, preocupați numai de interesele lor, vor dispare fără urme în luptele surde dintre state pentru dominația și stăpînirea teritoriilor și bogățiilor. In fața unor State în cari fiecare individ a

devenit un element conştient de luptă şi de jertfă pentru comunitatea din care face parte, Naţiunile mai mici, ca să-şi poată păstra independenţa lor, vor trebui să le urmeze exemplul, sporind la maximum spiritul de jertfă al fiecărui membru component. Problema aceasta însă, a organizării morale şi politice a Naţiunii depăşeşte cu mult posibilităţile de realizare ale legii.

Cînd este însă vorba de operă pozitivă de creare, de organizare vie a unei naţiuni, orice lege, oricît de bine ar fi ea concepută şi redactată, este lipsită de orice rodnicie practică. Revoluţiile naţionale din Italia şi Germania nu sunt produsul unor măsuri legislative, ci concretizarea pe plan social a unor spiritualităţi comunitare.

Insfîrşit, orice aşezare socială a unei Naţiuni, nu poate fi durată cu temeiu decît pe o bază morală. Nici una din problemele amintite mai sus nu poate fi rezolvată în afara unui climat prielnic. Astfel, colaborarea dintre patroni şi muncitori nu va putea fi înfăptuită atît timp cît aceste categorii de producători nu vor fi înfrăţite printr'un ideal comun care să depăşească interesele lor de grup. Ridicarea satelor apoi nu este posibilă fără participarea activă a celor ce le locuesc. Pentru această operă însă e nevoie de ciştigarea sufletului lor. In general, învierea unui Neam şi consolidarea unui Stat, nu sunt posibile fără trăirea vie a unui ideal comunitar care să sădească în sufletele membrilor componenţi primatul obligaţiilor către ţară. Iubirea de Neam însă, spiritul de jertfă ca şi orice alte virtuţi morale, nu pot fi înfăptuite prin măsuri legislative.

Legea, prin urmare, nu este în stare să înfăptuiască o ordine morală şi materială a unei naţiuni care să-i asigure trăinicia şi puterea necesară în luptă cu celelalte naţiuni.

Atît timp cît legea era chemată să asigure coexistenţa armonioasă a activităţilor particulare pe cale de limitare a lor şi să dea contururi precise instituţiilor ce luau naştere pe cale naturală, ea şi-a putut îndeplini cu succes misiunea ce i s'a încredinţat. Azi, însă, legii i se cere prea mult, i se cere să rezolve totul, să creeze instituţii sociale, produse materiale de tot felul, virtuţi morale, o Naţiune vie şi un Stat puternic. In faţa acestei misiuni uriaşe, legea nu poate face nimic. Cu cât însă ea rezolvă mai puţin, cu atât se legiferează mai mult, De aici, ia naştere o îndoită primejdie: opinia publică fiind obişnuită cu ideea că prin lege se poate rezolva totul, crede că toate problemele sunt deslegate imediat ce a intervenit legea respectivă, In felul acesta spiritul de înfăptuiri este adormit, iar problemele sunt agravate prin deslegări de suprafaţă şi prin întârzieri de condamnat. Excesul apoi de legiferare, în loc să consolideze ordinea socială într'un Stat, contribue din contră la slăbirea ei.

Marile înfăptuiri sociale şi naţionale din Germania şi Italia nu sunt, cum spuneam mai sus, creaţia legilor, ci mai de grabă legile au fost determinate de schimbările survenite. Ba mai mult,

Germania şi-a înfăptuit opera ei socială de proporţii gigantice sub imperiul Constituţiei dela Weimar, creată într'un spirit opus celui naţional-socialist.

Funcţiunea creatoare în Stat nu poate aparţine decât exclusiv *Conducătorului*, aceluia ce transformă o massă amorfă de indivizi preocupaţi de interesele lor, într'o naţiune vie şi puternică, hotărîtă să-şi îndeplinească destinul său în istorie cu sălbăticie şi cu orice jertfe i s'ar cere.

ION ŢURCAN

Structura organizaţiei totalitare

Cugetătorul are drept scop descoperirea adevărului. Intre cercetarea faptelor reale şi reflexiunea logică, amîndouă căi legitime spre adevăr, cugetătorul social trebue să facă o îmbinare, căci adevărul politic nu e constituit numai din ceeace este ci el cuprinde şi ceeace poate să fie, sau ar trebui să fie. Este vorba, bine înţeles, de aplicarea cugetării teoretice la un domeniu practic, ceeace a îngăduit, încă dela Aristotel, întemeierea Politcei ca ştiinţă, adică un domeniu de cercetare în care se poate ajunge la formularea anumitor legi. Intre empirism şi raţionalism, ca metode de cercetare a adevărului politic, trebuie făcută o îmbinare, căci primul poate împiedeca generalizarea din cauza diversităţii sub care se prezintă realitatea socială, iar reflexiunea singură duce repede spre abstracţiuni, înlocuind realitatea, în mintea cugetătorului, cu o construcţie ideală, e drept, dar lipsită de viaţă.

Cercetarea noastră se va feri să analizeze legiuirile constitutive ale organizaţiilor totalitare, căci ceeace ne interesează în primul rînd, nu este aspectul formal al problemei, ci cel organic.

Orice organizaţie înfiripată şi trecută de primele dibuiri, îşi dă o tablă de legi. Nu totdeauna propoziţiile tablei corespund realităţii, adică nu totdeauna organizaţia este ceeace spune sau crede că este. Ea poate fi mai mult, poate fi mai puţin şi uneori cu totul altceva. Pe noi ne interesează ceeace sunt de fapt organizaţiile totalitare şi ne preocupă să stabilim elementele care le determină autenticitatea.

Ca să lămurim aspectul ei organic, voim să observăm organizaţia totalitară în devenire, dela origine la desăvîrşire, urmărind-o în toate stadiile de evoluţie. Căci organizaţia totalitară este ceva viu şi, ca orice lucru viu, se mişcă, creşte, evoluează, are adică un caracter dinamic. Astfel vom putea să surprindem şi să carac-

terizăm ceeace dă organizației totalitare caracterul ei autentic, spre deosebire de cracterul de postulat al unor înjghebări asemănătoare. Organizația totalitară veritabilă nu are nimic artificial sau mecanic în origina și alcătuirea ei, care nu este construcție ci creație.

Partidele totalitare, cum este cel fascist și cel național-socialist, se înfățișează cercetătorului, chiar și într'o considerare superficială, drept organizații politice care în unanimitate observatorul grăbit va spune, mînat de înclinarea lui spre generalizare: acel partid care îmbrățișează națiunea în unanimitate este partid totalitar. Dar acest fel de a raționa este greșit, căci, pe lîngă caracterul dogmatic al enunțării se ia aspectul ultim al totalitarismului drept aspect elementar. Unanimitatea este un rezultat anevoe obținut, uneori după mulți ani de trudă, căci ea este încoronarea unui lent proces psichologic, efectuat în adîncul și în largul masselor naționale. El s'a realizat în măsura în care principiile, în numele cărora se face propagarea, corespund intereselor adînci și permanente de conservare spirituală și concretă a națiunii. O lozincă de raliere poate să fie enunțarea însăși a elementelor de conservare, și totuși să răzbată foarte greu. Este și o problemă de metodă. Unor anumite lozinci le corespund anumite metode de propagare și norme de organizare a celor raliați. Reușita depinde apoi și de împrejurările istorice, de oportunitate, de necesitate (în sensul imperativului categoric al conservării). Astfel doctrinele liberale au corespuns și s'au impus în secolul al XIX-lea, iar metodele de propagare și normele de organizare au fost altele decît cele care au impus lozincile totalitare.

Aceleași națiuni, după moment și necesitate, au fost, în decursul istoriei lor, liberale sau autoritare. Intre cele două poluri opuse, evoluția s'a făcut lent sau brusc, dar totdeauna restructurînd națiunea întreaga pînă în adînc Evoluția dela liberalism la totalitarism este un proces de transfigurare și nu de adoptare a unor forme.

Unanimitatea este deci un rezultat ultim, anevoie obținut, numai dacă lozinca de raliere corespunde necesității istorice și numai dacă a fost propagată just, cu metodele care îi sînt proprii, spre a putea fi recunoscută, înțeleasă și apoi adoptată de națiunea întreagă. Se înțelege ce efort reprezintă, ce cheltuială de energie reclamă procesul de impunere a unei lozinci noi de raliere, cîtă muncă pe teren pretinde restructurarea și reorganizarea națiunii conform acelei lozinci, fără ca revoluția spirituală și socială să producă tulburări și crize care să compromită echilibrul societății. Trecerea della vechiu la nou, pe plan social și politic, este un lucru anevoios și adeseori primejdios. Uneori rezistența spiritelor conservatoare compromite întregul proces, zugrumat prin reacțiune sau desechilibrat prin anarchie. In această primejdie, o energie cumpănită poate duce procesul la bun sfârșit, atenuînd conflictele și asperitățile.

Organizațiile totalitare se prezintă ca structuri omogene, disciplinate, ierarchizate și comandate de un șef. Aspectul politic al națiunii este unitar, iar problema atît de scumpă doctrinarilor liberali, a libertății individuale, este rezolvită implicit prin disciplina consimțită. Pierderea autonomiei individuale prin încadrarea în organizația totalitară a fost cel mai mult atacată de doctrinarii liberali, adversari ai „sclaviei" politice. Ea a fost totdeauna prezentată tendențios, din cauza nepriceperii fundamentale a adevărului, după care un ins care *consimte* nu poate fi altceva decît liber. Cînd cineva se încadrează, nu silit ci din chemare interioară, cum s'ar mai putea susține că nu este liber să se manifeste în cadrul propriilor lui tendințe, identificate cu cele ale organizației în care a intrat nu numai de bună voie, ci din convingere? Astfel și problema disciplinei este soluționată automat.

Problema fundamentală a organizației totalitare este aceea a șefului. El trebue să recunoască necesitățile imperative ale națiunii, să le dea o lozincă, să găsească metoda justă de propagare, să îndrumeze căile de manifestare ale celor raliați.

Din acest punct de vedere, istoria recentă a Spaniei oferă un exemplu revelator. In perioada destrămării democratice și socializante, *Primo de Rivera* a încercat crearea unui regim cu aparențe totalitare, în care disciplina era impusă necondiționat. Regimul autoritar al lui Primo de Rivera nu s'a putut susține, cu toate foloasele aduse țării, deoarece el nu era expresia națiunii anterior structurate în sensul voit de conducător, iar încercarea de a alcătui un partid totalitar după instaurarea conducerii autoritare, a eșuat. Desechilibrul provocat apoi în sînul comunității naționale prin accentuarea contrarietăților, a dus la războiul civil. Generalul Franco s'a ridicat împotriva anarhiei și împrejurările critice au creat acea tensiune spirituală înaltă, care a raliat elementele de ordine și a îngăduit transfigurarea mai rapidă a națiunii în sens totalitar. La sfîrștul războiului civil s'a desăvîrșit pătrunderea în masse a noii spiritualități și instaurarea unui regim autoritar, ca expresie organică a națiunii structurate totalitar.

O națiune poate fi organizată de un partid totalitar în regim autoritar, fără ca toți membrii națiunii, avînd capacitate politică, să facă parte din partid. Așa se prezintă lucrurile în Germania și Italia. Faptul se explică prin modul cum s'a constituit partidul. In prima perioadă, de luptă, a existenței sale, încadrarea s'a făcut voluntar, cei noi veniți fiind primiți și puțind rămînea în măsura puterii lor de credință. Ei se raliau din convingere. Partidul constituit era numeric o minoritate conștientă, care întruchipa desăvîrșit voința de conservare a națiunii, spre deosebire de massa amorfă a restului, chiar în majoritatea numerică, fărămițată în grupuri și grupulețe de interese și opinie, sau fără nici un colorit. Străpungerea massei amorfe și impunerea crezului minorității organizate constitue perioada eroică a partidului totalitar. In perioada următoare, de organizare a terenului cîștigat, se mai pri-

teau încadra în partidul totalitar întîrziații sau șovăitorii de bună credință, cu atît mai mult că acuma nu mai era vorba de luptă ci de pregătirea instituțiilor viitoare. Apoi, la întronarea regimului autoritar intrarea în partid a fost închisă și nimeni din oamenii vechi nu mai putea pătrunde în el, cu atît mai puțin foștii adversari.

Ralierea și încadrarea în timpul luptei și organizării s'a făcut prin selecție, pe criteriul puterii de credință. In acest fel se garanta și omogenitatea, deoarece membrii partidului acceptau necondiționat principiile de disciplină și ierarchie ale organizației. Coeziunea nici nu s'ar putea realiza altfel decît prin consimțire. Selecția s'a făcut mai ales în perioada plină de riscuri a luptei pentru putere și în cursul activității de organizare, după care încadrarea n'a mai fost cu putință.

După ce încadrarea din massă a încetat, recrutarea noilor membri se face numai din tineret. Cum e în deobște cunoscut, în Italia copilul intră în Balilla, trece ca tînăr în avantgardă și e apoi încadrat în partid. In Germania el intră în Hitlerjugend, trece prin Arbeitsdienst (serviciul de muncă) și apoi în partid.

Trecînd peste problemele technice ale organizării partidului totalitar, care cu mici diferențe dela o națiune la alta este în esență aceeași, voim să mai lămurit problema raportului dintre șef și partid.

Prin intrarea de bună voie în partid, membrii acceptă necondiționat legile lui și au libertatea de a se manifesta în sens unic. Acestei îndatoriri ei îi corespund cu ușurință, dat fiind că, încadrați din convingere, au sentimentul că ceeace trebuie să facă este și ceeace vreau să facă. In cadru disciplinat ei au sentimentul libertății. Problema este dacă șeful, fiind comandantul suprem, dispune de o libertate absolută sau de una condiționată. Răspunsul este, firește, că șeful partidului și conducătorul statului totalitar dispune el însuși numai de o libertate limitată, prin faptul că inițiativa și comanda sunt condiționate de conformarea lor la directiva ce însuflețește organizația, conducătorul fiind chezășia și totodată prizonierul creației sale. Șefului i se cere identificarea, pînă la desființarea eului, cu idealurile propagate, și, pentru a întrebuința un termen creștin foarte potrivit, lepădarea de sine în cel mai mare grad. Personalitatea lui devine nu numai simbolul ci întruparea concretă a crezului, iar metodele și căile de realizare îi aparțin în mod absolut. Crezul nu se realizează decît prin șef iar el nu există decît prin crez.

Așa se prezintă organizația totalitară în structura și evoluția ei. Dacă se iau elementele analizate mai sus ca unitate de măsură se poate conchide dacă organizațiile ce mai apar pe arena istoriei sunt în mod veritabil totalitare sau nu. Astăzi, cînd regimurile totalitare din Italia și Germania s'au consacrat prin succese interne și externe, rămîne de văzut dacă și alte regimuri analoage, mai mult autoritare decît totalitare, pot merge pe acelaș

drum. Exemplele fascismului și național-socialismului arată, că drumul spre regimul autoritar trece prin crearea prealabilă a organizației totalitare și că așa se ajunge la o structură politică organică și viabilă. Exemplul lui Primo de Rivera vădește, că regimul autoritar mecanic nu poate determina crearea subsequentă a organizației totalitare organice, pe care să se sprijine.

BARBU SLUȘANSCHI

REVISTA CĂRȚILOR

TRAIAN HERSENI, *Sociologia romînească. Incercare istorica* București, Institutul de științe sociale al Romîniei, 1940 — Această lucrare a d-lui Herseni apare în volum ca „Extras din *Istoria Filosofiei moderne* vol. V. Omagiu Profesorului *Ion Petrovici*", și mai face parte din *Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică*, condusă de *D. Gusti* — *Studii și Cercetări* 8. Autorul consideră lucrarea sa ca un prim început, o simplă schiță a desvoltării ideilor sociologice dela noi, menită „să atragă atenția asupra unui material bogat, care își așteaptă de mult cercetătorii". Lucrarea are trei părți principale: I. Premergătorii sociologiei romînești; II. Inceputurile sociologiei romînești în ideologiile politice și III. Sociologia de specialitate, cele două părți din urmă avînd mai multe subdiviziuni. Cartea d-lui *Herseni* e scrisă cu multă pricepere și cu un remarcabil spirit de obiectivitate. Ea va contribui la o nouă orientare în învățămîntul sociologic dela noi, atît universitar cît și secundar. Studenții și profesorii secundari de sociologie vor fi îndemnați să studieze mai întîiu ceea ce s'a scris de Romîni în domeniul științei sociale și, pornind dela autori romîni, să pătrundă in literatura sociologică străină. Numai increderea în puterile proprii, la a cărei sporire tratatul d-lui *Herseni* va contribui fără îndoială în mare măsură, poate asigura o desvoltare firească a sociologiei romînești.

Cum d-l *Herseni* aparține „Școalei sociologice din București" e explicabil că d-sa împarte sociologia romînească în Sociologie universitară și Sociologie „de teren". Ii atragem doar atenția că între afirmația sa că „sociologia în măsura în care este *știință* nu poate accepta fără primejdia de a se îndepărta tocmai de natura

ei științifică, niciun fel de amestec străin în activitatea ei" (pg. 160) și rolul ce-i atribue apoi sociologiei de teren (pg. 162 urm.) este o oarecare contradicție. Ceea ce numește d-sa sociologie de teren sau monografică nu este o ramură a sociologiei, ci o metodă de verificare a ipotezelor sociologice, metodă recomandabilă pentru teoria sociologică, dacă vrea să fie teorie științifică. Deci, „sociologia romînească poate ajunge cu vremea la o *sociologie originală* de mari proporții, care să se impună și în străinătate", nu prin faptul că este o sociologie monografică, ci prin faptul că, aplicînd în măsură mai largă metoda monografică, va fi în stare să răstoarne unele *ipoteze* sau să verifice mai temeinic altele sau, în sfîrșit, să îngădue formularea de noui ipoteze rodnice. In ce privește foloasele practice, nemijlocite sau mijlocite, ale activității echipelor monografice, nimeni nu va tăgădui posibilitatea lor, dar nici prea mari nădejdi nu trebue să legăm de această activitate. Asupra acestor probleme vom mai avea dealtminteri prilejul să ne exprimăm părerea.

DIMITRIE GUSTI, *Problema Sociologiei. Sistem și metodă. Trei comunicări*. București, 1940. 83 pg. (Academia Romînă. Memoriile secțiunii istorice. Seria III, Tomul XXII, Mem. 21, 22, 23). — Cele trei comunicări ale d-lui *Gusti* și anume: 1. *Considerații asupra unui sistem de Sociologie, Etică și Politică*, 2. *Monografia sociologică. Planul de lucru* și 3. *Monografia sociologică. Metoda de lucru*, ne orientează îndestulător asupra doctrinei și metodei Școalei Sociologice din București.

CONSTANTIN NOICA, *Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou*. București, „Bucovina" I. E. Torouțiu, 1940. 322 pg. — D-l C. *Noica* poate fi considerat de pe acuma intrat în rîndurile filosofilor romîni de seamă. Ne-a dat traduceri din Descartes și Kant, cu introduceri cari vădesc nu numai o pregătire filosofică temeinică, ci și predispoziție sufletească înăscută pentru filosofie. In cele două cercetări filosofice (Concepte deschise în istoria filosofiei, la Descartes, Leibniz și Kant, 1936) precum și în două esseuri (Mathesis sau bucuriile simple, 1934, și De caelo, 1937), d-l *Noica* își croește drum către studii mai largi, al căror rod ni se înfățișează în *Schița sa pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou*. Din cercetarea sa istorică, de o amploare și pătrundere neobișnuită la noi, autorul crede a putea desprinde elemente pentru o nouă

orientare a filosofiei. „E oricui vădită, în filosofia contemporană o tendință de-a regăsi peste tot, în științe, în experiență, în realitate însăși, *spiritul*. O asemenea pornire nu este însă pe de-a'ntregul legitimă, dacă nu se întovărășește de una de-a căuta în spirit *viața*".

Filosofia se cere *trăită*; spiritul, născut din viață, trebue să creeze viață, „să obiectiveze o subiectivitate". In revista sa *Adsum* (număr unic) autorul ne desvălue izvoarele subiective ale unei filosofii care începe a se închega din frămîntările sufletului său și pe care ne-o va dărui cîndva.

T. B.

Către cetitori

In luna lui Martie 1938 am fost siliți să întrerupem publicarea revistei noastre. Astfel anul III al „Insemnărilor Sociologice" a rămas cu 11 numere. După doi ani și ceva pornim iarăș la drum. Pășim pe acelaș drum greu și spinos, cu sufletele încărcate de jale și plâns amar, iar scrisul nostru cît ne va fi îngăduit de vremuri și oameni, închinat va fi aceleiași credințe în viața veșnică a neamului romînesc.

Trupul Romîniei sîngerează din cumplite răni, pămîntul ei a înghițit pe cei mai buni dintre noi. Să ne rugăm bunului Dumnezeu ca să ne arate calea mântuirii, luminîndu-ne mințile și oțelindu-ne brațele!

Să căutăm a ne arăta vrednici de cei ce pentru dreapta lor credință și-au dat viața și să urmăm cu sfințenie învățătura lor. Aceasta este tot ce ne rămîne de împlinit în aceste timpuri de grea cumpănă.